

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

СВЕРДЛОВА ЮЛІЯ ОЛЕГІВНА

УДК [339.137.2+061.1ЄС]: 331.522.4

**ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ЕКОНОМІКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Спеціальність: 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні
відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних економічних відносин і бізнесу ННІ Міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Сіденко Світлана Володимирівна
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу
ННІ Міжнародних відносин
Національного авіаційного університету.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мокій Анатолій Іванович
проректор з міжнародних зв'язків та
стратегічного розвитку Запорізького
інституту економіки та інформаційних технологій

кандидат економічних наук
Дугінець Ганна Володимирівна
доцент кафедри міжнародної
економіки Київського національного
торговельно-економічного університету

Захист дисертації відбудеться «1» липня 2016 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.21 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 19, А-205.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий «27» травня 2016 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к.е.н., доцент

Ю.Б. Федунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку цивілізації проблеми досягнення та підтримання високого рівня міжнародної конкурентоспроможності набувають якісно нового змісту, що зумовлено, з одного боку, посиленням процесів глобалізації ринків та транснаціоналізації економічних відносин, а з іншого – трансформацією традиційного набору чинників, здатних забезпечити конкурентні переваги у довгостроковій перспективі. В умовах економіки знань саме наявність високорозвиненого людського капіталу визначає здатність країни активізувати й ефективно використовувати наявні у неї ресурси.

У Стратегії сталого розвитку “Україна–2020” одним із ключових показників ефективності її реалізації проголошено підвищення конкурентоспроможності економіки у глобальному середовищі, що обумовлено низькими показниками глобальної конкурентоспроможності вітчизняної економіки – у 2015 р. 79 місце у світі. Для досягнення мети передбачено ряд соціально важливих реформ та програм, котрі покликані створити сприятливі передумови для розвитку базових компонентів людського капіталу в Україні, зокрема: у сферах охорони здоров’я, освіти, підвищення стандартів добробуту, пенсійного забезпечення, соціального захисту та ін. Зважаючи на європейський вектор зовнішньоекономічної політики України, дороговказом для реалізації цих стратегічно значущих перетворень має слугувати досвід країн Європейського Союзу.

Концепція людського капіталу є ядром, навколо якого побудовані багаторічні зусилля ЄС щодо створення найбільш конкурентоспроможної, заснованої на знаннях економіки у світі. Тому вивчення специфіки спільної соціальної політики, механізмів розвитку людського капіталу в ЄС є не лише передумовою поступового наближення вітчизняного законодавства до *acquis communautaire*, але й джерелом наукових знань та практичного досвіду щодо кращих практик управління конкурентоспроможністю економіки шляхом використання комплексного підходу до розвитку людського потенціалу. Саме тому проблема розвитку людського капіталу як стратегічного чинника конкурентоспроможності у країнах ЄС є актуальною і потребує глибокого вивчення та аналізу.

Питання ідентифікації провідних чинників конкурентоспроможності країни піднімались у працях багатьох світових науковців, серед яких: В. Петті, П. Буагільбер, А. Сміт, Д. Рікардо, Е. Хекшер, Б. Олін, М. Портер, Б. Балас, Х. Трабольд, Р. Ор, Ж. Вальтер та ін.

Розроблення теоретичного фундаменту концепції людського капіталу у працях Т. Шульца, Г. Беккера, Б. Вейсбройда, Д. Мінцера, Л. Ханса послужило основою для ряду досліджень під авторством Дж. Герардуса, А. Гігеля, А. Вілдовича, Д. Трабольда, А.І. Юрьєва та ін., в яких людський капітал почав розглядатися не лише в якості найціннішого ресурсу сучасного суспільства, а як активатор всіх факторних умов конкурентоспроможності.

Із початком процесів європейської інтеграції з’явилося багато

дискусійних публікацій, присвячених проблемам різноманіття соціальних політик країн ЄС та необхідності їх зближення у рамках єдиної соціальної моделі. Серед них слід виділити праці Дж. Бертола, А. Гугера, М. Кретке, К. Метью, В. Міллера, Дж. Палме, Е. Франтзу, К. Херманна та ін.

Важливий внесок у дослідження впливу глобалізації та пов'язаних з нею процесів на формування та розвиток як людського капіталу в цілому, так і його окремих компонентів, а також передумов його нарощування в умовах ринкових перетворень зробили вітчизняні науковці: В.П. Антонюк, Д.П. Богиня, В.М. Геєць, О.Г. Головніна, Ж.В. Дерій, В.Г. Єременко, Е.М. Лібанова, А.І. Мокій, Г.В. Назарова, В.М. Новіков, С.І. Пирожков, С.В. Сіденко, С.І. Бандур, В.І. Куценко та ін.

Відзначаючи значний внесок науковців у розробку названих питань, потрібно визнати, що наукові й практичні проблеми, пов'язані з розвитком заходів соціально-економічної політики, спрямованих на планомірне нарощування та розвиток її конкурентоспроможності у глобальному вимірі, залишаються недостатньо розкритими та обґрунтованими. Потреба комплексного вивчення процесів розвитку людського капіталу в умовах інтеграційних процесів зумовлює науковий інтерес до аналізу інституційного забезпечення європейської соціальної моделі.

Актуальність проблем, пов'язаних з необхідністю розвитку людського капіталу як провідного чинника конкурентоспроможності у складних умовах інтеграційних перетворень, зумовила вибір теми дисертаційної роботи, постановку мети, задач і визначила логіку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках двох держбюджетних науково-дослідних робіт кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин Національного авіаційного університету “Національна економічна стратегія розвитку України в глобальному середовищі” (виконувалася з 01.09.2009 р. по 01.12.2014 р., № 36/15.01.01) та “Диверсифікація соціально-економічного співробітництва України з Європейським Союзом” (виконується з 2015 р., № 48/15.01.01), в рамках яких систематизовано провідні тенденції розвитку європейської соціальної моделі та її вплив на конкурентоспроможність країн ЄС.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо розвитку людського капіталу як чинника підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах інтеграції у соціально-економічне середовище Європейського Союзу.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність визначення і розв'язання наступних завдань:

- визначити роль і місце людського капіталу та його компонентів в системі чинників міжнародної конкурентоспроможності;
- охарактеризувати специфічні риси процесів, пов'язаних з розвитком людського капіталу у країнах Європейського Союзу на різних етапах реалізації спільної соціальної політики;

- виявити напрями та характер впливу інформатизації на розвиток людського капіталу, а також окреслити можливості використання переваг інформатизації для вирішення найважливіших соціальних завдань;
- дослідити особливості держави загального добробуту в умовах глобалізації;
- дослідити основні напрями забезпечення соціальних стандартів добробуту в ЄС та виявити важелі, що мають найбільший вплив на розвиток людського капіталу;
- проаналізувати вплив розвитку людського капіталу на стан конкурентоспроможності економіки Європейського Союзу;
- оцінити стан людського капіталу в Україні та визначити пріоритетні напрями для його розвитку;
- сформулювати концептуальні засади моделі розвитку людського капіталу України в умовах адаптації до стандартів ЄС;
- визначити найефективніші напрями співробітництва України з ЄС в забезпеченні розвитку людського капіталу.

Об'єкт дослідження – стратегії конкурентоспроможності економіки Європейського Союзу.

Предмет дослідження – розвиток людського капіталу як фактор стратегії конкурентоспроможності.

Методи дослідження. При підготовці дисертаційної роботи використано ряд загальнонаукових та спеціальних підходів і методів дослідження. Серед них були застосовані методи як емпіричного, так і теоретичного аналізу. У даному випадку, з числа емпіричних методів були застосовані історико-логічний метод (п.1.1, п.2.2, п.2.3), порівняльно-описовий метод (п.1.1-1.3, п.2.1-2.3, п.3.1-3.3), метод кількісного та якісного порівняння (п.2.3), статистичного аналізу (п.2.1, п.2.2, п.2.3, п.3.1), метод факторного аналізу (п. 2.1, п. 2.2), експертний метод (п. 3.2). З числа теоретичних методів найбільше застосовувались методи: аналізу та синтезу (п.1.1, п.1.2, п.2.1-2.3, п.3.2), індукції і дедукції (п.1.1, п.1.2, п.2.1, п.2.2, 3.1), абстрагування (п.1.1, п.1.3), структурний і системний методи (п.1.2, п.2.2), діалектико-історичний (п.1.1, п.1.2), методика розрахунку рангової кореляції Спірмена (п.2.2).

Інформаційно-аналітичною базою дисертаційної роботи є нормативно-правові акти у сфері соціальної політики Європейського Союзу та України, статистичні дані Європейського Союзу, ОЕСР, Світового банку, щорічні доповіді ООН, дані Державної служби статистики України, монографічні дослідження, наукові статті періодичних видань, матеріали науково-практичних конференцій, міжнародні програми соціально-економічного розвитку, інформаційно-аналітичні ресурси мережі Інтернет, індивідуальні розробки та дослідження тощо.

Наукова новизна одержаних результатів, які є особистим здобутком автора і виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

- виходячи з розвитку соціальних інститутів комунітарного рівня та реалізації принципів конвергенції і гармонізації соціальної політики ЄС,

виділено сім її етапів: *50–60-ті р. ХХ ст.* – становлення спільної соціальної політики, запровадження мінімальних соціальних стандартів та їх уніфікація; *1970 – початок 1980-х рр.* – виокремлення соціальної політики в самостійний напрям діяльності ЄЕС; *кінець 70-х – початок 90-х років ХХ ст.* – Хартія Співтовариства визначила уніфікований перелік соціальних прав в ЄЕС та програму дій для їх досягнення; *1990-1996 рр.* – сформовано концептуальний фундамент соціальної політики ЄС та визначені засади європейської соціальної моделі; *1997-2003 рр.* – визначено пріоритети соціальної політики ЄС та модернізація систем соціального захисту; *2004-2008 рр.* – модернізація європейської соціальної моделі та формування європейської соціальної доктрини; *з 2009 р. новий етап* – запровадження реформ неоліберального характеру та інноваційні зміни, орієнтовані на результативність освіти, зайнятість, працевлаштування молоді, протидію бідності;

– на основі використання методики розрахунку рангової кореляції Спірмена автором вперше здійснено аналіз впливу розвитку людського капіталу на стан конкурентоспроможності економіки країн ЄС в цілому. Розрахунок показав тісну залежність між Індексом глобальної конкурентоспроможності та фактором «Вища освіта та професійна підготовка» – 0,9038; між Індексом глобальної конкурентоспроможності та фактором «Здоров'я та навчальна освіта» – 0,8566; між Індексом глобальної конкурентоспроможності та Індексом рівня освіти країн світу – 0,8388; між Індексом глобальної конкурентоспроможності та фактором «Інноваційний потенціал» – 0,8570; між Індексом глобальної конкурентоспроможності та Глобальним індексом інновацій – 0,8153, що має високу практичну цінність;

набули подальшого розвитку:

– теоретико-методологічні положення щодо характеристики людського капіталу, який в умовах економіки знань є важливим стратегічним ресурсом держави, спроможним створити передумови для зростання політичного, економічного і духовного її розвитку, який являє сукупність інтелектуальних, підприємницьких, виробничих, винахідницьких здібностей на інноваційній основі, разом із спроможністю продукувати і нагромаджувати навички, впроваджувати їх у процесах виробництва, раціоналізувати наявні технології та є рушієм науково-технічних надбань економіки та її перебудови на інноваційній основі і чинником забезпечення міжнародної конкурентоспроможності;

– трактування економічної сутності соціального капіталу, який є специфічною системою зв'язків, що поєднує членів однієї або декількох суспільних груп для досягнення спільних цілей, та визначається загальноприйнятими нормами поведінки, спільними цінностями, типом культури, звичками й традиціями, рівнем довіри та взаєморозуміння. Він є ресурсом, в який можуть бути інвестовані інші ресурси з метою отримання прибутків у майбутньому та відіграє особливу роль в активізації функції людського капіталу як чинника міжнародної конкурентоспроможності;

– соціально-економічна характеристика культурного капіталу, який становлять моральні якості – совість, чесність, порядність, відповідальність,

толерантність, гуманність, імідж та стиль поведінки, які задають стереотипні моделі поведінки і систему цінностей особистості. Він особливо важливий як неекономічний чинник економічного розвитку і забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн;

– соціально-економічна сутність інтелектуального капіталу, що включає знання, талант і професіоналізм, який в умовах розвитку економіки знань і зростання ролі нематеріального виробництва стає основним багатством і найбільш цінним ресурсом та домінуючим фактором зростання економіки і соціального розвитку, оскільки визначає темп, рівень розвитку і конкурентоспроможність національної економіки;

– концептуальні підходи до класифікації соціальної держави у країнах ЄС: традиційний перелік з історично сформованих та діючих нині моделей доповнено східноєвропейською моделлю соціальних стандартів, що поєднує у собі одночасно принципи державного інтервенціонізму та лібералізму, в якій держава має необхідне втручання в ринки, намагаючись сприяти економічному зростанню і підвищенню зайнятості;

доповнено:

– положення щодо перспектив співробітництва України з ЄС у сфері освіти, науки, культури, що спрямоване на підвищення глобальної конкурентоспроможності через економічне оновлення, вдосконалення соціальної сфери та охорону довкілля. Співпраця у сфері освіти є необхідною для визнання українських дипломів про вищу освіту, мобільності фахівців, студентів, викладачів і науковців, що сприятиме адаптації України до стандартів ЄС та інтеграції у світове співтовариство, що у перспективі також сприятиме нарощуванню людського капіталу України;

– обґрунтування участі України в науково-дослідних програмах ЄС, зокрема програмі «Горизонт 2020», що сприяє інноваційному розвитку, підвищенню рівня залучення українських науковців, університетів, науково-дослідних організацій до спільних європейських наукових досліджень, а також створюють основу для структурних реформ у науково-інноваційній сфері України. Зокрема, основоположний принцип програми «перенесення ідей від лабораторії до ринку» матиме позитивний вплив не тільки на науку, але і на економіку, оскільки з'являться можливості для розвитку високотехнологічних галузей в секторах економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання пропозицій автора для вироблення положень реформ та програм, пов'язаних з розвитком базових компонентів людського капіталу, здатних позитивно вплинути на глобальну конкурентоспроможність вітчизняної економіки у контексті стратегії сталого розвитку.

Науково-практичні результати та пропозиції дисертаційного дослідження засвідчуються їх впровадженням:

– для підготовки програмних засад формування стратегій забезпечення підвищення конкурентних позицій національної економіки, ефективного застосування людського капіталу Департаментом гуманітарної та соціальної політики Секретаріату Кабінету Міністрів України (довідка від 16.12.2015 р.

№20532/0/2-15);

– у законотворчу роботу над проектами законів та при підготовці слухань з питань науки і освіти, підготовці освітніх та наукових програм, рекомендацій, аналітичних матеріалів Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України (довідка від 17.03.2016 р. № 04-23/15-487);

– у практичну діяльність Департаменту стратегічного планування та аналізу Міністерства соціальної політики України в процесі обґрунтування основних пріоритетів, методів та заходів державної соціальної політики стосовно розвитку людського капіталу України в умовах інтеграції до ЄС (довідка від 25.12.2015 р. №349/10/136-15);

– для написання програм, пропозицій, заяв та проектів документів Федерації профспілок України з метою формування якісної соціально-економічної системи людського капіталу (довідка від 30.03.2016 р. №54/01-22/346);

– у навчальний процес, при розробці навчальних програм та викладанні дисциплін “Європейська інтеграційна політика” та “Глобальні проблеми світового господарства і МЕВ” кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин Національного авіаційного університету (довідка від 30.03.2016 р. №70/15);

– у наукову роботу, навчальний процес під час розробки навчальних програм та викладанні дисциплін “Європейські стратегії України”, “Європейська інтеграційна політика” Державного вищого навчального закладу “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” (довідка від 30.03.2016 р. № 05/02-13-19/1).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використані лише ті положення, що належать дисертанту.

Апробація результатів дисертації. Положення, а також проміжні висновки і результати дослідження проходили апробацію у рамках участі у 9 науково-практичних конференціях: “Перспективи розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності інноваційності та сталості” (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); “Формування інформаційної економіки: світовий досвід та вітчизняні реалії” (м. Херсон, 2014 р.); “Ефективні механізми та стратегії управління економікою” (м. Черкаси, 2014 р.); “Соціально-економічні проблеми сучасності та концепція сталого розвитку в Україні та світі” (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); “Проблеми сучасної економіки” (м. Донецьк, 2014 р.); “Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та розвиток економічної системи” (м. Київ, 2014 р.); “Концепція сталого розвитку економічної та соціальної політики” (м. Київ, 2014 р.); “Моделювання та прогнозування соціально-аналітичних процесів” (м. Львів, 2015 р.); “Наукові здобутки на шляху до вдосконалення економіки країни” (м. Дніпропетровськ, 2015 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 17 наукових працях, з них 5 статей в наукових фахових виданнях, в тому числі 1

стаття за кордоном у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз. Загальний обсяг публікацій 10,1 др. арк., які особисто належать автору.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 264 сторінки комп'ютерного тексту. Робота містить 18 рисунків і 45 таблиць. Список використаних джерел із 267 найменувань викладено на 28 сторінках, 3 додатки – на 29 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами та темами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, приведено апробацію результатів дисертації, публікації.

У першому розділі «Теоретико-методичні аспекти розвитку людського капіталу в умовах інтеграційних процесів» автором розглянуто еволюцію ідей щодо чинників міжнародної конкурентоспроможності на різних етапах цивілізаційного розвитку та встановлено, що дослідження міжнародної конкуренції мають тривалу історію і беруть початок в працях В. Петті, П. Буагільбера, А. Сміта, Д. Рікардо та ін. В епоху промислового розвитку теорії міжнародної конкуренції доповнювалися новими чинниками, зокрема, впливом НТР. В умовах постіндустріальної економіки особливо важливим для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності стає людський чинник, що було обґрунтовано в теорії людського капіталу, запропонованій лауреатом Нобелівської премії Г. Беккером та розвиненій в працях Т. Шульца, Б. Вейсброта, Д. Мінцера, Л. Хансена.

В умовах розвитку економіки знань зростає значення інтелектуального капіталу, знань, таланту і професіоналізму, тому людський капітал стає основним багатством і найбільш цінним ресурсом та домінуючим фактором зростання економіки і соціального розвитку, оскільки визначає темп, рівень розвитку і конкурентоспроможність національної економіки.

Дослідження показало, що в сучасних умовах основними складовими людського капіталу є:

- капітал здоров'я – фізична сила, витривалість, працездатність, імунітет до захворювань, психічна рівновага;
- інтелектуально-трудова капітал, який включає освіту, професійний досвід, трудові навички, вміння, що накопичуються протягом всього життя та віддзеркалюють рівень кваліфікації особистості, а також творчі здібності, винахідливість, кмітливість, здатність до самоосвіти протягом життя, рівень знань зі сфер, не суміжних з основною професійною діяльністю;
- організаційно-підприємницький капітал – підприємливість, діловий спосіб мислення, схильність до прийняття розумних ризикованих рішень та здатність відповідати за них, здатність знаходити оптимальні рішення, вміння управляти, організувати та вести успішний бізнес;

– культурний капітал – моральні якості (совість, чесність, порядність, відповідальність, толерантність, гуманність і т.п.), імідж та стиль поведінки, які задають стереотипні моделі поведінки і систему цінностей особистості.

Входження людства до інформаційного етапу розвитку, який характеризується новою структуризацією виробництва і наукоємністю, зростанням ролі нематеріального виробництва, вплинуло на системну еволюцію людського капіталу в напрямі розвитку його інтелектуальної форми. Зростання інтелектуального капіталу, роль знань, таланту і професіоналізму працівника впливає на розвиток технологій, інновацій, економічне зростання.

В умовах розвитку сучасного світового господарства особливе місце посідають проблеми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн. В Євросоюзі важливість відтворення й накопичення високоякісного людського капіталу як чинника міжнародної конкурентоспроможності була проголошена у Білій книзі Європейської Комісії «Зростання, конкурентоспроможність і зайнятість», де основними передумовами перетворення людського капіталу на чинник довгострокових конкурентних переваг було визначено: максимально повну реалізацію інтелектуального потенціалу молоді шляхом створення сприятливих умов для навчання, практичної підготовки та працевлаштування, можливостей освоєння та впровадження у практичній діяльності новітніх технологій, заохочення співпраці закладів освіти, науки й промислових підприємств з метою забезпечення оперативного впровадження інновацій та технологічних нововведень у виробництво; посилення мотивації працівників до безперервного самонавчання та професійного самовдосконалення та ін.

В основу цінової конкурентоспроможності покладено ідею мінімізації витрат, передусім на оплату праці, та зростання продуктивності праці, капіталу та інших факторів виробництва. Результативний підхід до визначення конкурентоспроможності зосереджується на здатності економіки забезпечити населення високими та зростаючими стандартами життя, високим рівнем зайнятості на засадах сталого розвитку (рис.1).

Концепція результативної конкурентоспроможності знайшла відображення у діючій нині Стратегії “Європа-2020”, де переважна більшість пунктів пов’язана з розвитком людського капіталу, в тому числі з формуванням його первинної (інклюзивне зростання) та вторинної (розумне зростання) складової.

культури, житлово-комунального обслуговування, забезпечення правового порядку і безпеки громадян, підтримки сім'ї, материнства і дитинства. Незважаючи на відмінності, в кожній з них є три головні складові – страхування від суспільних ризиків, допомога незаможним та перерозподіл доходів. У країнах ЄС показники державних видатків на соціальні цілі становлять в середньому 28,6% ВВП, в той час як у США – 19,2% та Японії – 23,1%, та помітно вищі показники фінансування державних програм на ринку праці, водночас величина середньої та мінімальної зарплати за годину у згаданих країнах відрізняється несуттєво.

Автором проаналізовано основні показники соціального розвитку в країнах Європейського Союзу з різними соціальними моделями (табл. 1) та зроблено висновок, що в цілому в Співтоваристві високий показник середньої тривалості життя – понад 80 років, високий рівень освіти, проте найбільш високий рівень соціального забезпечення мають країни, які належать до скандинавської соціальної моделі, зокрема, Швеція.

Таблиця 1

Основні показники соціального розвитку в країнах Європейського Союзу з різними соціальними моделями

Показник	англосаксонська	південноєвропейська	континентальна	скандинавська	східноєвропейська
	Великобританія	Греція	Німеччина	Швеція	Чехія
I. Показник довголіття (середня тривалість життя), років	81,05	81,35	80,9	82	78
II. Рівень освіти	0,86	0,797	0,884	0,83	0,866
III. Рівень доходів населення:					
1. Показник добробуту:					
ВВП на душу населення	3555	1689	3712	4435	1524
Мінімальна заробітна плата, євро	1379	683	1473	1650	332
Пенсія, євро	628	360	810	1403	409
2. Рівень бідності, %	22	36	15,5	1	9
3. Рівень безробіття, %	5,9	25,9	4,9	10,8	5,7
4. Рівень витрат на продукти харчування, %	9,1	20,1	12,1	9,6	20,2
5. Податкове навантаження, %	36,6	48,6	46,2	51	40

Складено автором.

Відзначаючись найбільшим податковим навантаженням – 51%, країни цієї групи мають вищий ВВП на душу населення – 4436 євро, найбільшу пенсію – 1403 євро, найвищу мінімальну заробітну плату – 1650 євро та невисоку частку витрат – 9,6% на продукти харчування, що в міжнародній практиці є одним з показників добробуту.

Дослідження особливостей становлення держави добробуту в країнах –

нових членах Європейського Союзу дають підстави виділити засновану на поєднанні державного інтервенціонізму та лібералізму *східноєвропейську модель соціальних стандартів*. Дана модель також є ефективною, оскільки забезпечує високі соціальні стандарти, низький рівень бідності та безробіття.

Вплив людського капіталу на конкурентоспроможність економіки Європейського Союзу автором досліджено із використанням методики розрахунку рангової кореляції Спірмена, який є непараметричним методом і застосовується для статистичного аналізу зв'язку між явищами. Розрахунок базується на аналітичних даних Програми розвитку ООН, Євростату та Всесвітнього економічного форуму. На основі розрахунків підтверджена тісна залежність між рівнем конкурентоспроможності країни і розвитком людського капіталу. Так, встановлена найбільш тісна залежність конкурентоспроможності від фактору вищої освіти, професійної підготовки та інноваційного потенціалу; дещо слабша – від фактору здоров'я та навчальної освіти; ще менш тісна – від рівня ВВП на душу населення та рівня тривалості життя; незначна – від ефективності ринку праці. Отримані результати дослідження показують, що найбільш впливовим чинником є людський капітал, що потребує пріоритетних інвестицій і розвитку.

У розділі 3 «Розвиток людського капіталу України в умовах адаптації до стандартів Європейського Союзу» проаналізовано конкурентні переваги України в загальному рейтингу глобальної конкурентоспроможності. Так, у 2015-2016 рр. Україна посіла 79 місце серед 140 країн світу, тоді як у 2014 році була на 76 місці.

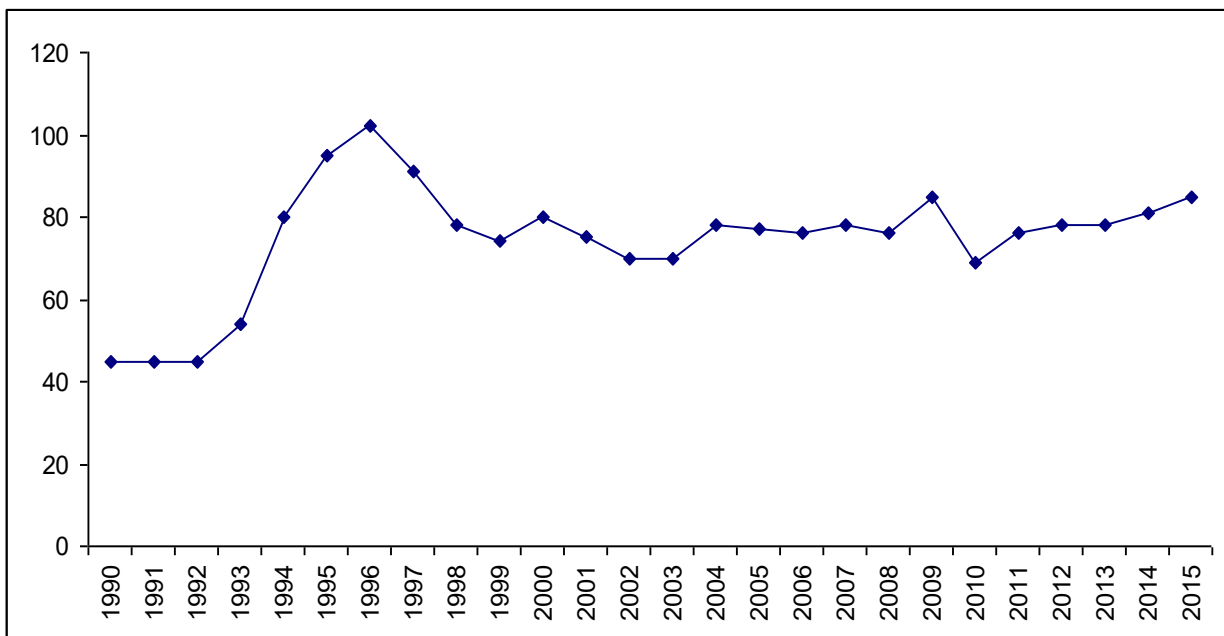

Рис. 2. Динаміка світового рейтингу України за Індексом людського розвитку за 1990-2015 рр. [United Nations Development Programme](#).

Конкурентними перевагами є вища освіта та підготовка, трудові ресурси, розвиток технологій, обсяги ринку, інфраструктура та інновації. Зазначені сфери впливають на формування людського капіталу в Україні, що вказує на наявність потенціалу до його зростання.

Динаміка Індексу людського капіталу (рис.2) показала, що немає позитивної динаміки зростання цього показника.

Для повного аналізу необхідно порівняти Індекс людського розвитку і окремих його складових в Україні і країнах-нових ринкових економіках ЄС, які, починаючи ринкові перетворення в 90-хх рр., мали приблизно однакові соціально-економічні умови, однак значно просунулися в розвитку та, виконавши необхідні умови, набули членства в Євросоюзі (таб.2).

Таблиця 2.

Значення індексу людського розвитку та його складових елементів в Україні та деяких країнах ЄС у 2014 році

Країна	Значення Індексу людського розвитку (ІЛР)	Рейтинг за Індексом людського розвитку (ІЛР)	Очікувана тривалість життя при народженні (років)	Очікувана тривалість навчання (років)	Середня тривалість навчання (років)	ВНД на душу населення дол. США
Україна	0,747	81	71,0	15,1	11,3	8178
Словаччина	0,844	35	76,3	15,1	12,2	25845
Угорщина	0,828	44	75,2	15,4	11,6	22916
Хорватія	0,818	47	77,3	14,8	11,0	19409
Чехія	0,870	28	78,6	16,4	12,3	26660
Польща	0,843	36	77,4	15,5	11,8	23177
Румунія	0,793	52	74,7	14,2	10,8	18108
Литва	0,839	37	73,3	16,4	12,4	24500
Латвія	0,819	46	74,2	15,2	12,5	22281
Естонія	0,861	30	76,8	16,5	12,5	25214
Болгарія	0,782	59	74,2	14,4	10,6	15596

Джерело: складено автором на основі даних [65; 66; 67; 184]

Виявлено, що більшість українських показників людського розвитку не відповідають європейським або є набагато меншими від орієнтовних значень. Зокрема, середня тривалість навчання, згідно стандартів ЄС, повинна бути не менше 15 років, тоді як в Україні у 2014 році цей показник становив 11,3 роки.

На недостатній розвиток соціальної сфери в Україні вказують і інші міжнародні рейтинги. Так, за даними щорічного звіту «Індекс соціального прогресу 2014» (Social Progress Index), підготованого американською

неурядовою організацією Social Progress Imperative, що охоплює базові людські потреби (доступ до харчування і медичного обслуговування, якість комунальних послуг, рівень особистої безпеки), основи добробуту (доступ до базової освіти і інформаційних технологій, рівень здоров'я, захист довкілля) і можливості для розвитку (громадянські права і свободи, ступінь толерантності і гендерної рівності, доступ до вищої освіти), Україна знаходиться на 62-й позиції в глобальному рейтингу.

Для визначення шляхів забезпечення розвитку людського капіталу автором проаналізовані його складові з використанням методу факторного аналізу на основі групування факторів і результативної ознаки для 187 країн світу. Факторний аналіз залежності індексу людського розвитку від його складових елементів показав, що країни ЄС мають високі позиції в рейтингах за показниками освіти населення, тривалості навчання та життя громадян, а також мають високі показники ВВП на душу населення. Маючи високі показники людського розвитку, країни ЄС, зокрема, Данія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Швеція, Велика Британія, Франція, посідають найвищі рейтингові позиції за індексом глобальної конкурентоспроможності та індексом інноваційного розвитку. Важливим є результат стосовно впливу очікуваної тривалості навчання на Індекс людського розвитку, який показав, що в країнах ЄС тривалість навчання становить 16 і більше років, а тому Україні потрібно орієнтуватися на системи освіти цих країн.

Дослідження також показало, що для створення передумов до зростання Індексу людського розвитку в Україні потрібно на 8–10 років піднімати очікувану тривалість життя при народженні та збільшувати у мінімум 2–3 рази розмір ВВП на душу населення. Це потребує особливої уваги і значних інвестицій у розвиток людського капіталу.

Автором проаналізовані проблеми гармонізації та адаптації розвитку людського капіталу України з європейськими стандартами. Особливу увагу автор звертає на неефективну систему пенсійного забезпечення в Україні та необхідність її реформування за прикладом країн ЄС, де існує три рівні пенсійного забезпечення та такі системи складаються з традиційної солідарної системи пенсійного забезпечення на рівні держави, недержавних пенсійних фондів корпоративного типу та персональних пенсійних програм, які відкриваються за бажанням працівника.

За умови чіткої послідовної та відповідальної політики державного і приватного сектора економіки, а також адаптації до соціальних стандартів ЄС можна досягти позитивних змін у розвитку людського капіталу, що забезпечить і підвищення показників міжнародної конкурентоспроможності України.

Вирішенню цих задач сприятиме співробітництво України у соціальній, освітній, науковій сфері з Європейським Союзом в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, у науково-дослідних програмах ЄС, зокрема, в Програмі «Горизонт 2020».

Інвестиції в людський капітал та створення умов для всебічного розвитку людини сприятимуть досягненню високих позицій в міжнародній економіці та забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

Дослідження впливу людського капіталу на конкурентоспроможність країн в умовах розвитку інтеграційних процесів дозволило дійти наступних висновків:

1. З розвитком людської цивілізації відбувалось розширення змістовного наповнення системи визначальних чинників міжнародної конкурентоспроможності. Значимість окремих конкурентних переваг країни змінювалась при переході від до індустріального (природні ресурси та наявність достатньої кількості робочої сили для їх оброблення) до індустріального (капітал у матеріальній та фінансовій формі), а потім і до постіндустріального (інформаційні та інтелектуальні ресурси) суспільства. При цьому серед традиційних чинників конкурентоспроможності відбулось виокремлення людського капіталу як їх активатора. Окремі компоненти людського капіталу, такі як кількість та вартість трудових ресурсів, враховувались і на ранніх етапах розвитку концептуальних засад міжнародної конкурентоспроможності, однак в умовах розгортання НТР та інформатизації суспільства пріоритетного значення набуває саме людський капітал.

2. В умовах глобалізації на міжнародну конкурентоспроможність країни впливає цілий комплекс чинників, серед яких людському капіталу відводиться визначальна роль, яка полягає в задіянні первинних факторних умов у процесі суспільного виробництва й перетворенні їх на вторинні факторні умови, які забезпечують країні довгострокові конкурентні переваги. Саме тому найбільш розвинені держави та наднаціональні утворення (передусім Європейський Союз) будують свою політику на основі створення сприятливих передумов для ефективного функціонування та розвитку людського капіталу. Завдання відтворення й накопичення високоякісного людського капіталу в якості чинника міжнародної конкурентоспроможності проголошено стратегічно важливим напрямом розвитку та включено до законодавчих актів ЄС.

3. Сучасні ІКТ відкривають нові можливості у розвитку людського капіталу, зокрема: розширення доступності якісної освіти для віддалених користувачів та можливості підвищення кваліфікації без відриву від виробництва; інформаційна підтримка навчального процесу необхідними базами даних та знаннями, що зберігаються в автоматизованих інформаційних системах, електронних та звичайних бібліотеках, архівах, фондах та інших джерелах інформації; суттєве підвищення якості навчального процесу за менших витрат зусиль і часу, можливості застосування індивідуальних та диференційованих підходів до їх окремих категорій.

Забезпечення конкурентоспроможності пов'язане з розвитком мереж, що може змінити характер конкуренції, збільшити її дієвість і ефективність, посилить взаємовигідне співробітництво. До того ж, участь у мережі дозволить активізувати інноваційну діяльність, відкрити нові можливості для бізнесу і просування нових продуктів, сприятиме об'єднанню виробництва окремих продуктів технологічними ланцюжками, використовувати спільні ресурси для

розв'язання виробничих проблем та забезпечення конкурентоспроможності.

4. У країнах ЄС з урахуванням історичних, культурних, релігійних, ментальних та інших особливостей кожної окремої національної держави сформувався специфічний тип державної політики – держави загального добробуту, заснованої на європейській соціальній моделі як системі цінностей і цілей, державних управлінських та адміністративних рішень, заходів і дій, що представлена цілим спектром інституційних варіацій, закріплених у нормативно-правових актах країн Європи. В залежності від рівня соціально-економічного розвитку, традицій, менталітету та цінностей можна виділити чотири типи європейської соціальної моделі: англо-саксонську, скандинавську, корпоративну, південно-європейську, у яких, незважаючи на відмінності, є три головні складові – страхування від суспільних ризиків, допомога незаможним та перерозподіл доходів.

5. Факторний аналіз залежності індексу людського розвитку від його складових елементів показав, що країни ЄС мають високі позиції в рейтингах за показниками освіти населення, тривалості навчання та життя громадян, а також мають високі показники ВВП на душу населення. Посідаючи високі рейтингові позиції за індексом людського розвитку, країни ЄС, зокрема, Данія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Швеція, Велика Британія, Франція, посідають найвищі світові рейтингові позиції за індексом глобальної конкурентоспроможності та індексом інноваційного розвитку.

6. На основі використання методики розрахунку рангової кореляції Спірмена підтверджена тісна залежність між рівнем конкурентоспроможності країни і розвитком людського капіталу. Так, залежність між Індексом глобальної конкурентоспроможності та фактором «Вища освіта та професійна підготовка» становить – 0,9038; між Індексом глобальної конкурентоспроможності та фактором «Здоров'я та навчальна освіта» – 0,8566; між Індексом глобальної конкурентоспроможності та рівнем валового національного доходу – 0,8225; між Індексом глобальної конкурентоспроможності та Індексом рівня освіти країн світу – 0,8388; між Індексом глобальної конкурентоспроможності та фактором «Інноваційний потенціал» – 0,8570; між Індексом глобальної конкурентоспроможності та Глобальним індексом інновацій – 0,8153. Деяку слабшу залежність підтверджено між Індексом глобальної конкурентоспроможності та рівнем тривалості життя – 0,7400 та між Індексом глобальної конкурентоспроможності та фактором «Ефективність ринку праці» – 0,5853. Результати дослідження показують, які чинники є найбільш впливовими та потребують пріоритетних інвестицій і розвитку.

7. Індеси глобальної конкурентоспроможності свідчать про невисокі рейтинги України у глобальному конкурентному середовищі. Водночас конкурентними перевагами є високий рівень вищої освіти та професійної підготовки, якість трудових ресурсів, розвиток технологій, обсяги ринку, інфраструктура та інновації. Для досягнення високих показників людського розвитку потрібні інституційне забезпечення та інвестиції для подолання бідності, покращення якості освітніх послуг, надання рівних умов у доступі до якісної медицини, створення високооплачуваних робочих місць, реформування

системи пенсійного забезпечення за зразком країн-членів ЄС, вирішення проблем правового захисту населення та бізнес-активності, розробка системи справедливого та раціонального формування і перерозподілу бюджетних ресурсів.

8. Для розвитку людського капіталу в Україні має важливе значення співробітництво з ЄС у сфері освіти, науки, культури, оскільки воно спрямоване на підвищення глобальної конкурентоспроможності через економічне оновлення, вдосконалення соціальної сфери та охорону довкілля. Співпраця у сфері освіти є необхідною для визнання українських дипломів про вищу освіту, мобільності фахівців, студентів, викладачів і науковців. Це сприятиме адаптації України до стандартів ЄС та інтеграції у світове співтовариство, що у перспективі також сприятиме нарощуванню людського капіталу України.

9. Участь України у науково-дослідних програмах ЄС, зокрема «Горизонт 2020», сприяє інноваційному розвитку, оскільки дозволить значно підвищити рівень залучення українських науковців, університетів, науково-дослідних організацій до спільних європейських наукових досліджень, а також створить основу для структурних реформ у науково-інноваційній сфері України. Зокрема, основоположний принцип програми «перенесення ідей від лабораторії до ринку» матиме позитивний вплив не тільки на науку, але і на економіку, оскільки з'являться можливості для розвитку високотехнологічних галузей в секторах економіки.

СПИСОК НАУКОВИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

- 1.Свердлова Ю.О. Забезпечення соціальних стандартів добробуту в Європейському Союзі (Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2013. - № 4. - 224 с.)
- 2.Свердлова Ю.О. Соціальні програми Європейського Союзу як інструмент розвитку людського потенціалу (Вісник СХУ ім. В. Даля. - 2014. - №2 (209). – 348 с.)
- 3.Свердлова Ю.О. Проблеми розвитку людського капіталу в Україні (Науковий вісник Херсонського державного Університету. - Серія: Економічні науки. - Випуск 7/2014, Ч.1. -203.)
- 4.Свердлова Ю.О. Шляхи забезпечення розвитку людського капіталу в Україні (Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К. : НАУ, 2015. - № 2. – 187 с.).

У наукових фахових виданнях, які зареєстровані у міжнародних наукометричних базах:

- 5.Свердлова Ю.О. Вплив розвитку людського капіталу на конкурентоспроможність економіки Європейського Союзу ((Scopus) Економічний часопис – XXI . - Науковий журнал.- 7-8 (2) 2014. - 72.)

Статті у інших виданнях України:

6.Свердлова Ю.О. Нормативно-правове регулювання соціальної політики Європейського Союзу (Науковий вісник ІМВ НАУ. Серія: Економіка, право, політологія, туризм: Зб. Наук. Ст. - К.: НАУ, 2013. - Вип. 1. - 128 с.)

7.Свердлова Ю.О. Формування соціальної політики Європейського Союзу (Крымский экономический вестник: научный журнал. - №5 (12) октябрь 2014.- 116.).

8.Свердлова Ю.О. Показник ІПР як ключовий чинник розвитку людського капіталу в Україні (Економічний і соціальний розвиток країни: теорія, методологія, управління: збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук/Наукова організація «Перспектива». – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2015.- 344 с.)

Матеріали наукових конференцій:

1. Розвиток Соціальної доктрини Європейського Союзу (Перспективи розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності інноваційності та сталості: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 лютого 2014 р. // Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2014: тези доп. – 248 с.).

2. Особливості формування людського капіталу в умовах інформаційного суспільства (Формування інформаційної економіки: світовий досвід та вітчизняні реалії: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 березня 2014 р. // Херсонський державний університет. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014: тези доп. – 176 с.).

3. Характерні риси соціальних моделей Європейського Союзу (Ефективні механізми та стратегії управління економікою: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 березня 2014 р.//Черкаський технологічний університет. – Черкаси: Видавничий дім «Гельветика», 2014: тези доп. -184).

4. Розвиток ІКТ як механізм соціально-економічного удосконалення у ЄС (Соціально-економічні проблеми сучасності та концепція сталого розвитку в Україні та світі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 28-29 березня 2014 р. // НО «Перспектива». – Дніпропетровськ, 2014 р.: тези доп. – Ч. 2.– 136 с.).

5. Розвиток людського та соціального капіталу в умовах інформатизації суспільства (Проблеми сучасної економіки: збірник матеріалів V Міжнародної П78 науково-практичної конференції (м. Донецьк, 8-9 серпня 2014 року) / Східноукраїнський інститут економіки і управління.- Донецьк: ГО «СІЕУ», 2014. -112 с.).

6. Загальнодержавні молодіжні програми як засіб оптимізації людського капіталу в Україні (Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та розвиток економічної системи: зб. Тез Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 22-23 серпня 2014 року).- К.: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2014.- 116 с.).

7. Соціальні програми як механізм підвищення рівня розвитку людського капіталу в Україні (Концепція сталого розвитку економічної та соціальної політики: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції

(м. Київ, 3-4 жовтня 2014 р.). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2014.- Ч.2. -144 с.).

8. Проблеми розвитку людського капіталу в Україні (Моделювання та прогнозування соціально-економічних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 27-28 лютого 2015 року) / ГО «Львівська економічна фундація». У 2-х частинах.- Львів: ЛЕФ, 2015. – Ч.2. - 120 с.)

9. Розвиток людського капіталу як механізм вдосконалення економіки країни (Наукові здобутки на шляху до вдосконалення економіки країни: матеріали науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 7-8 серпня 2015 р.). У 2-х частинах. - Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2015.- Ч.1. – 108 с.).

АНОТАЦІЯ

Свердлова Юлія Олегівна. Людський капітал в стратегії конкурентоспроможності економіки Європейського Союзу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини Міністерства освіти і науки України. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2016.

У дисертаційній роботі розроблено теоретико-методичні положення та практичні рекомендації щодо розвитку людського капіталу як чинника підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах інтеграції у соціально-економічне середовище Європейського Союзу.

На основі використання методики розрахунку рангової кореляції Спірмена автором здійснено аналіз впливу розвитку людського капіталу на стан конкурентоспроможності економіки країн Європейського Союзу в цілому. Удосконалено наукові підходи до визначення ролі та місця людського капіталу як важливого стратегічного ресурсу держави, характеристики сутності соціального капіталу як специфічної системи зв'язків та концептуальні підходи до класифікації соціальної держави у країнах ЄС.

В роботі набули подальшого розвитку дослідження впливу процесів інформатизації на розвиток людського капіталу, що дозволило узагальнити позитивні та негативні наслідки у розрізі таких компонент, як: капітал здоров'я, інтелектуально-трудова капітал, організаційно-підприємницький капітал, культурний капітал.

На підставі проведеного дослідження розроблено концептуальні засади моделі розвитку людського капіталу України в умовах європейської інтеграції, котра базується на стандартах ЄС і за умови чіткої послідовної та відповідальної політики державного і приватного сектора економіки, а також населення сприятиме створенню умов для самозабезпечення та саморозвитку населення.

Ключові слова: інформаційне суспільство, конкурентоспроможність, людський капітал, людський розвиток, соціальна політика.

АННОТАЦИЯ

Свердлова Юлия Олеговна. Человеческий капитал в стратегии конкурентоспособности экономики Европейского Союза. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко Министерства образования Украины, Львов, 2016.

В диссертационной работе разработаны теоретико-методические положения и практические рекомендации по развитию человеческого капитала как фактора повышения конкурентоспособности экономики Украины в условиях интеграции в социально-экономическую среду Европейского Союза.

На основе использования методики расчета ранговой корреляции Спирмена автором осуществлен анализ влияния развития человеческого капитала на состояние конкурентоспособности экономики стран Европейского Союза в целом. Усовершенствованы научные подходы к определению роли и места человеческого капитала как важного стратегического ресурса государства, характеристики сущности социального капитала как специфической системы связей и концептуальные подходы к классификации социального государства в странах ЕС.

В работе получили дальнейшее развитие исследования влияния процессов информатизации на развитие человеческого капитала, что позволило обобщить положительные и отрицательные последствия в разрезе таких компонент, как: капитал здоровья, интеллектуально-трудовой капитал, организационно-предпринимательский капитал, культурный капитал.

На основании проведенного исследования разработаны концептуальные основы модели развития человеческого капитала Украины в условиях европейской интеграции, которая базируется на стандартах ЕС и при условии четкой последовательной и ответственной политики государственного и частного сектора экономики, а также населения, способствовать созданию условий для самообеспечения и саморазвития населения.

Ключевые слова: информационное общество, конкурентоспособность, человеческий капитал, развитие общества, социальная политика.

ABSTRACT

Sverdlova J.O. Human capital in the strategy of competitiveness of the European Union's economy. – Manuscript.

Thesis for the degree of Ph.D. in Economics, specialty 08.00.02 –world economy and international economic relations. – Ivan Franko Lviv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2016.

The thesis provides developed theoretical and methodological provisions as well as practical advice on human capital development as a factor of improving the competitiveness of the economy of Ukraine in terms of integration in the socio-economic environment of the European Union.

On the basis of using methodology of calculation Spearman's rank correlation, the author analyzes the impact of human capital development on the state of

competitiveness of the economies of countries of the European Union as a whole. Scientific approaches to determining the role and place of human capital as an important strategic resource of the state, the characteristics of the nature of social capital as a specific system of relations, and conceptual approaches to the classification of social state in the EU countries are improved.

The research of influence of the informatization processes on the development of human capital were further developed in the paper; that allowed summarizing positive and negative effects in terms of such components as: health equity, intellectual and labour capital, organizational and entrepreneurial capital, cultural capital.

Based on the carried out research, conceptual basis of the model of human capital development of Ukraine in terms of European integration is developed, the latter being based on the EU standards and provided a clear coherent and responsible policy of the state and the private sector, as well as the population, will help create the conditions for self-development and self-sufficiency of the population.

Keywords: information society, competitiveness, human capital, human development, social policy.